

Akateemista pikaruokaa vai entistä ehompi tohtorintutkinto? Ajatuksia tohtorikoulutuksen uudistamisesta

Toni Malminen

Suomessa ollaan uudistamassa tohtorikoulutusta. Ensimmäinen merkki tästä oli valtakunnallinen tohtorikoulutuspilotti, jossa tavoiteajaksi asetettiin kolme vuotta. Tätä kolumnia kirjoitettaessa viikolla 44 julkisuudessa ovat esillä Helsingin yliopiston uudet tutkintovaatimukset, joiden perusteella tohtorintutkintoon riittää 2–3 julkaistua artikkelia ja yhteenveto. Poikkeuksellisesti jopa yksi artikkeli voi riittää, jos kyse on kansainvälisestä huipujulkaisusta. Muiden opintojen määräksi tulee entistä alhaisempi 30 opintopistettä. Virallinen tavoiteaika tutkinnolle on kolme vuotta, vaikka Helsingin yliopiston johto pitää nelivuotista tutkintoa realistisempänä tavoitteena. Samankaltaisia uudistuksia ollaan toteuttamassa tai on jo toteutettu muissakin yliopistoissa.

Tohtorikoulutuksen uudistaminen herättää tunteita. Väitösprosessi on tärkeä osa akateemista maailmaa – Suomessa juhlavine karonkkoineen ja tohtoripromootioineen jopa merkittävämpi kuin muualla. Keskustelussa aktiivisimpia ovat yleensä jo valmistuneet tohtorit, jotka lähes väistämättä vertaavat uutta mallia itse läpikäymäänsä koulutukseen. Tällöin kokonaiskuvan luomisen saattaa syrjäyttää nostalgia ja vähintään alitajuinen huoli siitä, saavatko seuraavat sukupolvet hattunsa ja miekkansa helpommalla kuin me. Joisain puheenvuoroissa uudistuvaa tohtorintutkintoa on ehditty kutsumaan akateemisen maailman roskaruokaksi. On myös arvioitu, että uudet väitöskirjat tulevat väistämättä olemaan huonompia kuin vanhat. Onko tulevaisuuden väitöskirja siis väistämättä nahistunut Big Mac?

Olen itse uudistuksen suhteen toiveikas. Uskon, että sen taustalla oleva tavoite on tärkeä. Toisekseen vanha tohtorikoulutus on sisältänyt omat puutteensa. Kolmanneksi Suomessa pitäisi puhua enemmän siitä, millainen on hyvä tutkijanura ja mikä on väitöksen osuus siinä, ei vain hyvistä tai vähemmän hyvistä väitöskirjoista. Lisäksi oikeushistoria ja -vertailu osoittavat tutkijankoulutuksen ajallisen ja paikallisen variaation: ajatonta ja kulttuurista riippumatonta tohtorintutkinnon ideaalia ei ole.

Uudistuksen syistä ja tavoitteista ei ole käyty kovin paljon julkista keskustelua. Suomalaista koulutuspolitiikkaa seuranneelle nämä ovat kuitenkin helposti pääteltävissä. Suomalainen koulutuspolku on edelleen poikkeuksellisen pitkä. Tohtorikoulutus kestää keskimäärin noin seitsemän vuotta. Koska myös korkeakouluun pääsy ja maisterintutkinnon suorittaminen

kestävät Suomessa usein pitkään, suoritetaan tohtorintutkinto keskimäärin 39-vuotiaana. Tässä iässä jotkin kansainväliset tutkimusrahoituskilpailut ovat suomalaisten vastavalmistuneiden tohtoreiden osalta jo sulkeutuneet. Akateemisen maailman ulkopuolella saattaa myös olla kynnys palkata tohtoria, joka on keski-ikäiseksi saakka tehnyt itsenäistä tutkimusta.

Suomalainen pitkä koulutusputki saattaa myös osaltaan vaikuttaa siihen, että korkeakoulu-tettujen osuus työvoimasta on Suomessa pienempi kuin monissa verrokkimaissa – jopa niissä, joissa opinnot ovat melko kalliita. Muun muassa ekonomisti *Vesa Vibriälä* on pitänyt tätä merkittävänä suomalaisen yhteiskunnan ja talouden riskitekijänä. Maksuton koulutus ei siis yksinään riitä hyvän koulutuspolitiikan patenttiratkaisuksi.

Näitä suomalaisen koulutusjärjestelmän ongelmallisia erityispiirteitä korostavat talouden muutokset. Työ muuttuu koko ajan tietopainotteisemmaksi. Yritysten voitot taas kasautuvat yhä pienemmälle joukolle yrityksiä esimerkiksi korkean teknologian ja lääketeollisuuden aloilla. Nämä yritykset puolestaan pyrkivät rekrytoimaan parhaimmat vastavalmistuneet ja usein tutkijatkin. Lisäksi Piilaaksossa, Bostonissa, Austinissa ja Cambridgessa nuoret tohtorit ja jopa professorit ovat aktiivisia ja hyviä luomaan uusia yrityksiä. Jos emme kykene tuottamaan riittävästi hyviä vastavalmistuneita kandidaatteja, maistereita ja tohtoreita, on epätodennäköistä, että Suomeen syntyy supertähtiyrityksiä ja että tänne tehdään kansainvälisiä investointeja, koska yritysten panostukset suuntautuvat sinne missä on osaavinta työvoimaa. Siksi ei ole syytä huolehtia liikaa siitä, onko kaikille uusille tohtoreille työpaikkoja; työpaikkoja pikemminkin syntyy sinne missä on laadukasta työvoimaa.

Tohtorikoulutuspilotti on yksi yritys vastata Suomen talouden haasteisiin. Sen perusideat, kuten tutkimusintensivisyys, vahvat panostukset avainaloille ja tohtorien tuottaminen myös elinkeinoelämän palvelukseen, ovat mielestäni oikeansuuntaisia. Tohtorintutkimuksen nopeuttaminen sopii hyvin kokonaisuuteen. Akateemisen yhteisön tulisikin olla tyytyväinen siihen, että yhteiskunta luottaa niin vahvasti tutkimuksen merkitykseen Suomen tulevaisuudelle. Meidän tehtäväksemme jää lunastaa tämä luottamus.

On myös syytä painottaa, ettei suomalainen tohtorikoulutus ole ollut vailla ongelmia. Nämä voi tiivistää seuraavasti. Oikeustieteellinen tohtorikoulutus on ollut liian hidasta ja liikaa yksinäistä puurtamista samalla, kun suomalainen oikeustiede on ollut liian väitöskirjapainotteista. Laajasti käytössä olevan metaforan mukaan tohtorintutkinto on tutkijan ajokortti. Oikeustieteessä se on kuitenkin liian usein ollut tutkijan painavin puheenvuoro, joskus viimeinen merkittävä sellainen. Mielekkäämpää kuin vertailla kunkin sukupolven väitöskirjojen laatua olisi-kin pohtia ihanteellista tutkijanuraa. Minkälainen on nousujohteinen, palkitseva tutkijanura, joka alkaa väitöskirjasta ja voi jatkua akateemisessa maailmassa post doc -tehtävissä tai julkisen hallinnon tai elinkeinoelämän palveluksessa? Akateemisen uran osalta luontevaa on, että kunnianhimoisimmat tutkimukset syntyvät vasta post doc -vaiheen loppupuolella ja professori-kaudella. Tohtorikoulutukselle paras mittari olisi-kin valmistuneiden urakehitys väitöksen jälkeen, ei syntyneen väitöskirjan pakisuus.

Hieman nurkkakuntainen ajatus on myös edelleen silloin tällöin esitettävä näkemys, että hyvä oikeustieteellinen väitöskirja on laaja monografia. Luonnontieteissä ja lääketieteessä, samoin kuin talous- ja muissa yhteiskuntatieteissä, hallitseva julkaisumuoto on nykyisin artikkeli, joka pakottaa tiivistämään uudet tutkimustulokset sen sijaan, että pyritään oppineisuuden

osoittamiseen laajoilla esityksillä. Samalla se mahdollistaa dynaamisen osallistumisen vinosti etenevään tieteelliseen keskusteluun. Suomessa on onneksi luovuttu vanhasta lainopillisen väitöskirjan formaatista, jossa oli lähestulkoon pakollisina osina laajahko, usein anakronistinen, lakihistoriikki ja pinnalliseksi jäävä pykälävertailu sattumanvaraisesti valittuihin muihin oikeusjärjestyksiin. Kun puhutaan vanhoista hyvistä väitöskirjoista, onkin hyvä muistaa, että iso osa niistä oli tehdyn työmäärän ja kerätyn aineiston esittelyä, eivät hyvin muotoiltujen tutkimusongelmien ratkaisemista.

Oikeustieteessä tulee jatkossakin olla tilaa erilaisille tutkimuksille, ja laajoilla monografioilla on oma tärkeä paikkansa etenkin systematisoivassa tutkimuksessa. Silti yhä useammin oikeustiede joutuu vertailuksi muiden alojen kanssa yliopistojen sisäisissä ja keskinäisissä arvioissa sekä erilaisissa rahoitushauissa. Jos suosimme tutkimus- ja julkaisuperinteitä, joita harva alan ulkopuolinen ymmärtää, saatamme heikentää asemaamme akateemisessa kilpailussa. On myös syytä tunnustaa, että alalle tuleville nuorille artikkelien kirjoittaminen osana vahvaa tutkimusryhmää voi olla houkuttelevampi tulevaisuudennäkymä kuin lähes vuosikymmenen yksinäinen puurtaminen monografian parissa.

Myös oikeustieteen luonnetta ja tulevaisuutta on hyvä miettiä tohtorikoulutuksen uudistamisen yhteydessä. Perinteinen 1800-luvun saksalainen oikeustiede julkaisuformaatteineen syntyi tietyssä historiallisessa tilanteessa luomaan systematiikkaa ja koherenssia aikana, jolloin lainsäädäntö oli hajanaista. Nyt oikeustieteen haasteena on pikemminkin luoda viitekehyksiä sellaisten massiivisten yhteiskunnallisten ongelmien ja trendien, kuten ilmastonmuutos, tekoäly, demokratian kriisi ja kiristynyt geopoliittinen kilpailu, hallitsemiseksi. Perinteinen suomalaisen oikeustieteen ihanne – hiljaa kypsytelty ja tradition kuunteluun perustuva laaja monografia – ei istu yhtä hyvin 2020-luvulle kuin rauhallisempiin ja tasaisempiin historian kausiin. Hyvän väitöskirjan kriteerit muuttuvat ajassa ja vaihtelevat paikallisesti. Tutkimusryhmät, monitieteisyys ja artikkelit istuvat luontevasti aikamme oikeustutkimukseen – eri oikeudenalojen yleisiä oppeja luotaavia monografioita unohtamatta.

Myös oikeusvertailu helpottaa luopumista yhden ainoan oikean tohtorintutkinnon ideaalista. Oikeustutkimuksen painopiste on siirtynyt toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltoihin. Siellä oikeustieteeseen ei perinteisesti kuulu väitöskirjaa, vaan akateeminen lupaus lunastetaan joko hyvän opintomenestyksen lisäksi yhdellä laajalla law review -artikkelilla (nk. tenure piece) tai suorittamalla juristinutkinnon ohella tohtorintutkinto filosofiassa, taloustieteessä tai politiikan tutkimuksessa. Tällainen malli istuu luontevasti siihen, että tutkijan ura on pitkä ja sen pitäisi edetä johdonmukaisesti kohti kunnianhimoisempia tutkimuksia. Tarvitsemme riittävän vaativan tohtorintutkinnon, jotta kykenemme erottelemaan post doc -vaiheeseen siirtyvät tohtorit niistä, joiden kannattaa (tai jotka haluavat) jatkaa uraansa yliopiston ulkopuolella. Kolmen artikkelin ja napakan yhteenvedon kokonaisuus riittää hyvin tällaiseen erotteluun.

Tohtorintutkinnon uudistaminen sisältää siis mielestäni enemmän mahdollisuuksia kuin riskejä. Väitöksen ei jatkossakaan tarvitse olla mikrossa lämmitetty einespurilainen, mutta sen ei myöskään pitäisi lähtökohtaisesti olla Michelin-tasoinen 12 ruokalajin illallinen. Se voi hyvin olla makaronilaatikka ja jälkiruuaksi puolivalmisteesta tehtyjä mokkapaloja. Tärkeintä on, että väitös olisi alku nousujohteiselle uralle joko akateemisessa maailmassa tai tietointensiivisessä

työssä sen ulkopuolella. Tämä on mielestäni viesti, joka meidän tulisi ohjaajina ja opettajina välittää ohjattaville ja jatko-opinnoista kiinnostuneille opiskelijoille.

Tohtorikoulutuspilotin, kestävyysmurroksen ja muiden aikamme ilmiöiden vanavedessä oikeustutkimuksella on tilaisuus uudistua ja antaa oma panoksensa yhteiskunnan kehitykseen. Muutosvistarinnan sijasta meidän tulisi koittaa hyödyntää tarjottu tilaisuus ja pyrkiä entistä ehompaan suomalaisen oikeudellisen tutkijakoulutuksen ja urakehityksen malliin.